

Barrit og Vrigsted sognes kornmøller

Barrit-Vrigsted Lokalarkiv

Årsskrift 2012

Redaktør: Karsten Bjerreskov, arkivleder for Barrit-Vrigsted Lokalarkiv og formand for Barrit-Vrigsted Lokalhistoriske Forening. Henvendelser vedrørende skriftet eller dets indhold til: karsten@bjerreskov.com eller tlf. 22 99 55 97.

Kopiering kun med angivelse af kilden. Da skriftet, som nævnt i forordet, er at betragte som et "arbejdsblad", bør oplysningerne tjekkes før brug i anden sammenhæng.

Aktive i lokalarkivet med betydning for skriftets tilblivelse:

Karsten Bjerreskov, Nørrestrandsgade 5G, Horsens
Hans Ole Pallesen, Nodervej 1, Neder Vrigsted
Erik Nielsen, Rosenvænget 22, Juelsminde
Marie Pilskog, Randvej 14, Staksrode
Niels Peder Kjerkegaard, Fennen 11, Barritskovby.

Barrit-Vrigsted Lokalarkiv, Kirkebro 4A(Sognegården), 7150 Barrit.

Barrit-Vrigsted Lokalhistoriske Forenings bestyrelse:

Formand: Karsten Bjerreskov, Nørrestrandsgade 5G, 8700 Horsens. Tlf. 22 99 55 97. E-mail: karsten@bjerreskov.com

Kasserer: Niels Peder Kjerkegaard, Fennen 11, 7150 Barrit.
Tlf. 75 69 17 51, E-mail: niels-peder@mail.dk

Sekretær: Per Mogensen, Dynnesvej 19, 7150 Barrit.
Tlf. 75 69 10 58, E-mail: permogensen@live.dk

Forsidebillede: Vrigsted Øster Mølle tegnet 1933 af Glud Museums grundlægger, Søren Knudsen

Forord:

Der er snart jul, og det er tid at give gaver. I lokalarkivet fik vi den idé at prøve at samle vores informationer om Barrit og Vrigsted sognes kornmøller til det foreliggende skrift og sende det ud til medlemmerne sammen med Glud Museums årsskrift. Så er der også noget helt lokalt at fornøje sig med i julens hyggestunder.

Vi håber på venlig og kritisk modtagelse af skriftet. Det betyder dels, at man aldrig bliver færdig med at samle information om fortiden. Der vil altid kunne findes mere, og vi har langt fra udtømt de mulige kilder. I nogle tilfælde har kilderne været modstridende. Så prøver man enten at finde en tredje kilde, der kan afgøre modstriden, eller man udøver kildekritik, hvilken kilde er mest autentisk? Det eneste sikre er, at det tager tid! Vi må erkende at resultatet er ufuldstændigt. Derfor beder vi om venlig overbærenhed fra læseren. Samtidig beder vi om kritik: Hvis man er i besiddelse af informationer eller viden, der er i modstrid med skriftets indhold, vil vi meget gerne høre om det. I den forstand er årsskriftet et arbejdsblad. Det er en proces, der begyndte i 2010, hvor vi til byfesten planlagde et bilorienteringsløb rundt til kornmøllerne. Det gav en masse kommentarer, erindringsglimt, ny viden og adskillige billeder til arkivet. Nu prøver vi engang mere i en anden form. Vi håber at høre fra jer!

Vi håber også, at vi har kræfter til at gøre det til en tradition at lave årsskrift. Vi tror at formidling af informationer og viden om vores lokale kulturarv går rigtig godt i spand med indsamling af information/arkivalier til opbevaring i det lokale arkiv.

Med vort eget årsskrift og Glud Museums årsskrift vil vi ønske alle vore medlemmer en glædelig jul og et godt nytår. Vi glæder os til at se jer i det nye år.

På Barrit-Vrigsted Lokalhistoriske Forenings vegne
Karsten Bjerreskov

Om kornmøller generelt

Af møllerier i Barrit og Vrigsted sogne fandtes fra gammel tid – vistnok – kun Barritskov Vandmølle. Den er til gengæld allerede nævnt i forbindelse med en handel i 1356, hvor Niels Manderup, der var forholdsvis ny ejer af Barritskov, købte møllen tilbage til godset fra den tidligere ejer af godset. Møllen havde tilsyneladende ikke været med i handelen ved hans overtagelse af godset, og det var vigtigt for en hovedgård at have sin egen mølle.

I sidste halvdel af 1600-tallet blev møllerne ansat til "mølleskyldshartkorn", som lå til grund for en skattebetaling. (En gårds hartkorn var et udtryk for gårdens størrelse og blev målt i tønder = 8 skæpper, skæpper = 4 fjerdingkar og fjerdingkar = 3 album. Måleenhederne var mere et udtryk for jordens ydeevne end jordarealets størrelse). En vandmølles hartkorn kunne således være mere afhængigt af vandløbets og mølleriets mekaniske kvaliteter end af jordtilliggende. Det var også et "skatteberegningstal".

Foruden landgilden (den årlige lejeafgift for et fæste) kom der således til at hvile endnu en fast næringsafgift på mølleriet; men til gengæld blev dette en slags privilegium. Fæstebønder havde i reglen møllepligt til godsets mølle. Betalingen fastsattes på samme tid til 1/18 af det formalede korn, det såkaldte "Toldkorn".

Der var således god økonomi i at male korn for bønderne, og mange møllere var velhavende folk. Var der ikke møllepligt, afgjorde afstanden mellem møllerne som regel hvilken mølle man søgte. For godset var der også "frihed" i ikke at være afhængig af andre herremænd, når man skulle have malet korn til godsets eget forbrug. En tør sommer kunne der være så lidt vand i åen/bækken, at der ikke var nok til at trække kværnen hele dagen, så kom ejeren automatisk "først til mølle" – og så måtte resten vente på at vandet løb til, eller at vejret blev "bedre" – mere regn.

I forholdet "at have sin egen mølle" for Barritskovs vedkommende var Staksrode Vandmølle fra gammel tid en selvejermølle og lå i Stouby Sogn og var dermed i højere grad under Rosenvolds indflydelse. Staksrode Vandmølle lå ellers indenfor rimelig afstand, idet man jo kunne forlange ægd/kørsel af godsets fæstebønder, så de måtte køre godsets korn til møllen.

I øvrigt stammer en meget stor del af den viden, man har om møller fra gammel tid, fra rigsarkivets beholdning af arkivalier fra Rentekammeret, der stod for skatteinddrivelsen.

Da den danske stat således i 1760-erne var i økonomiske vanskeligheder, måtte den se sig om for at forøge indtægterne. Blandt de skatteemner, der eventuelt kunne tages i brug, fandt Rentekammeret, at en forhøjelse af den mølleskyldsskat, der påhvilede landets møller, muligvis ville kunne give et beskedent bidrag til den slunkne kasse.

Rentekammeret udsendte derfor 19. maj 1761 et cirkulære til alle landets amtmænd og udbad sig heri, at disse skulle indsamle oplysninger om den tilstand som vejr- og vandmøllerne måtte være i, og hvoraf man da skulle udlede, om en skatteforhøjelse var mulig. Til gengæld for en sådan forhøjelse var det regeringens agt at tildele alle møller faste kunder, således at alle borgere og bønder fik besked på, hvor netop de skulle lade deres korn male. Herved kunne der sikres alle møller en vis indtægt – og skatteevne!

Regeringen fik intet ud af sine planer. Svarene var gennemgående så pessimistiske, at man opgav forehavendet. Underligt nok! viste det sig at alle møller kørte med underskud og havde så lav kapacitet, at de næsten kun kunne overkomme at male ejerens – dvs. herremændens - korn.

Med hensyn til tankerne om at tildele møllerne faste kunder – at indføre mølletvang – så var det et punkt, som stort set alle vendte sig imod. Man var klar over, at det ville medføre et utal af stridigheder og processer, hvis man skulle tvinge kunderne til at søge en mølle, som de ikke ønskede at gæste.

Så det endte med, at regeringen lod alt blive ved det gamle.

Med landboreformerne i slutningen af 1700-tallet begyndte udviklingen væk fra fæste- og forpagtningsvæsenet indenfor landbruget – også indenfor møller-erhvervet blev de fleste møller til selvejermøller. Det skete allerede omkring 1760-erne, idet de høje kornpriser havde givet møllerne en betydelig fortjeneste.

Omkring 1800 førte befolkningstilvæksten og den tiltagende opdyrkning til mangel på møller. Dette førte til en ”forordning om kornmøller på landet” i 1825, hvor det blev muligt at oprette nye møller.

Først i 1862 skete der dog noget, der virkelig ændrede forholdene i møller-erhvervet. Med Møllenæringsloven af 1852, der trådte i kraft i 1862, blev erhvervet givet frit. Herefter kunne enhver opføre en mølle og drive møllervirksomhed. Vindmøller, husmøller og store valsemøller skød op over hele landet og påførte de indtil da næsten enerådende vandmøller alvorlig konkurrence.

Møllerne i Barrit og Vrigsted sogne – med undtagelse af Barritskov Vandmølle - skyldte således forordningen fra 1825 og Møllenæringsloven fra 1862 deres eksistens.

Barrit og Vrigsted sognes kornmøller:

Det følgende er en gennemgang af **Barrit-Vrigsted Lokalarkivs nuværende viden om kornmøllerne i Barrit og Vrigsted sogne** udvidet med lidt om Staksrode Vandmølle, på trods af at denne var beliggende i Stouby Sogn. Det er sandsynligt, at bønderne i Staksrode har brugt Staksrode Vandmølle, idet der nok har været møllepligt nedfældet i fæsteaftalerne for de fleste fæstegårde; men der har aldrig været ”mølletvang”, i betydningen ”en central forordning”, i Danmark.

Barritskov Vandmølle

Nuværende adresse: Barritskovvej 31, Barritskov, 7150 Barrit.

Matr.nr. Barritskov Hgd. 1a.

Historie:

1356: Første tegn på en mølle ved Barritskov: Mogens Mogensen arvede Barritskov efter sin far ridder Mogens Jensen i begyndelsen af 1300-tallet. Han solgte en strandmølle og en gård i Barritskov til Peder Ulfen, som i 1356 skødede dem til Niels Manderup, der var ny ejer af Barritskov. Man kan gætte på, at Niels Manderup har været svigersøn eller svoger til Mogens Mogensen og således har ønsket at bringe tidligere fraskilt gods tilbage i slægtens og Barritskovs besiddelse.

1761: På baggrund af Rentekammerets forespørgsel ved vi: Møllen tilhørte Barritskov og mølleskylden var sat til 5 Td., 2 Skp. & 2 Fdk. Denne mølle var den eneste, hvor forholdene syntes at være gode i Bjerre Hrd. Fuldmægtigen på godset fortalte, at møllen kunne male 3-4 tdr. korn om dagen, ligesom den også havde ”blød” korn at ma-

le. I tøvejr om vinteren kunne den male endnu mere, men manglede da ofte møllekunder; til andre tider, når omegnens andre møller svigtede, havde den så meget at male, at den næppe kunne overkomme det.

1807: Niels Rosenkrantz, kammerherre og generaladjutant, fik bevilling på i Barritskov Vandmølle at indrette et grubeværk til grynmalning. Mølleafgift 10 Rd.

Op gennem 1800-tallet, kornmøllernes storhedstid, kan man se på bl.a. folkeholdet at Barritskov Vandmølle kører – og har det godt!

1964: Barritskov Vandmølle er ude af funktion.

2009: I et storværk om Danmarks vindmøller og vandmøller, registrerede man: "Mølleriet er nedlagt; men vandføring, stigbord og malekarm er bevaret og de smukke stråtækte bindingsværksbygninger fra 1800-tallet eksisterer stadig."

Så vidt vides, har Barritskov Vandmølle været en del af Barritskovs ejendomsmasse siden 1356, så møllerne har været fæstere, forpagtere eller bestyrere under Barritskov.

Barritskov Vandmølle tegnet 1927 af Glud Museums grundlægger Søren Knudsen

Barritskov Vandmøllens fæstere/forpagtere/bestyrere:

1809: Møller Gotfred Peerstrup.

1834: Møller Jens Jensen, født ca. 1778 og gift med Maren Søren-

datter. De havde en "betjent ved møllen", en tjenestekarl, en tjenestepige og en hjemmeboende søn, Andreas Mathias Jensen, på 15 år. Han overtog møllerhvervet efter faderen.

1846: Møller Andreas Mathias Jensen, født ca. 1819.

1855: Møller Andreas M. Jensen gift med Nicoline Christine Schmidt, født ca. 1821 i Gedved Mølle, Tolstrup Sogn, Skanderborg Amt. De havde 3 børn og 2 møllersvende.

1870: Andreas M. Jensen var stadig møller. De havde 7 børn og 7 tjenestefolk, så der boede 16 personer i møllen.

1880: Andreas M. Jensen var stadig møller. En søn, Søren Terkelsen Jensen var møllebestyrer, født ca. 1851 i Barritskov Mølle og gift med Marie Vilhelmine Schmidt, født ca. 1861 i Skanderborg. I møllen var der derud over 5 tjenestefolk.

1884 Møller Hans Jørgen Bylling i Barritskov Mølle har en søn til dåb i Barrit Kirke. H. J. Bylling forpagtede Barritskov Vandmølle. Han blev født 1857 i Broballe Vindmølle på Als, og han blev på et tidspunkt mellem folketællingen i 1880 og 1884 møller i Barritskov Vandmølle. Han var gift med Johanne Poulsen fra Brundlund ved Åbenrå.

1890: Møller H. J. Bylling og hustru Johanne havde 2 børn, en tjenestepige og en lærling i møllen.

1900-1904 Bestyrer møller Johannes Pedersen, født 1872 i Brøndum/Hvidbjerg ved Skive, blev ansat i 1900. Han blev gift 1899 med Anne Lassen, født 1879 i Trust, Tvillum Sogn nord for Silkeborg. De kom fra Engesvang til Barritskov Vandmølle. De flyttede til Hornsyld Mølle i 1904 og købte senere – 1917 - Vrigsted Vester Mølle, se der.

1906: Møller Hans Kristian Hansen, født 1879 og hustru Jensine bor med et barn i møllen.

Breth Mølle

Nuværende adresse: Skerrildgårdvej 10, 7150 Barrit.

Matr.nr.: Breth By 22b.

Historie:

De ældste oplysninger om en vejrmølle ved Skjerrildgård/Breth stammer fra Rentekammerets undersøgelse i 1761, idet amtmand-

en – tydeligvis efter samtale med herremanden på Skerrildgård, Jørgen Hvas – indberettede (i resumé):

”Imidlertid haver beboerne omkring Skerrildgård dels lang og dels ond møllevej”, og såfremt regeringens tanke om at tildele møllerne faste kunder skulle blive virkelighed, ville Jørgen Hvas gerne, at Skerrildgårds mølleret måtte tillægges en påtænkt vejrømle, hvortil han kunne tænke sig bønderne i Breth, Nebsager, Vrigsted, Hylle-rød og Hornsyld henlagt. Skulle omstændighederne bevirke, at flere bønder for situationens og kørsels skyld ville søge denne vejrømle, kunne den da herefter matrikuleres.”

Skerrildgård havde altså ingen mølle i 1761, men ville meget gerne have en! Ovennævnte indberetning/ønske blev tilføjet indberetningen fra Gramrode Vandmølle i Rårup Sogn.

Breth Mølle skyldte formentlig lovændringen om frigivelse af møller-hvervet i 1862 sin eksistens; men der gik godt 10 år, før en ”iværk-sætter” påbegyndte opgaven. Peder Jacobsen Møller fik opført en Vindmølle, og den blev forsikret – beskrevet!

År 1873 d. 8. December foretog Brandinstansen i forbindelse med Amtsvurderingsmanden, Murmester And. Fussing og Tømrmester Christensen følgende Beskrivelse og Vurdering til Indtegning i Landbygningernes almindelige Brandforsikring.

Breth Mark i Barrit Sogn Matr. nr. 22. En hollandsk Vindmølle tilhørende Peder Jacobsen Møller.

Bemeldte Mølle er af hollandsk Bygningsmåde opført på et ottekan-tet Fundament af Grundmur af helbrændte Sten med Kalk, 1½ Stens Tykkelse og 1½ alen høj; på dette Fundament er Skroget og Møllen bygget, hvoraf ottekantets Stolperne (Benene) er 13 alen lan-ge og består af 9” tykt Tømmer; det imellem Stolperne værende Krydstømmer er 5 og 6” tykt.

Bjælkelaget i Møllens 3 Bjælkelag er 8” tykt Tømmer; Skroget er udvendigt beklædt med fransk Tagspån. Ovenpå Skroget er Hatten opført og ligeledes tækket med Tagspån. I hatten er Saxbjælkerne af Eeg og Krøjbjælkerne af Fyrtømmer, der er af svær dimension, 10” tykt.

Møllen består af 4 Etager foruden Hatten (3 Bjælkelag).

I 1ste Etage (ved Jorden) er kun Broværket til 2 qværne og en Trappe til 2den Etage; her findes 2 Udgangsdøre til Syd og Nord. Den mindste Diameter er her 12 alen

I 2den Etage er en Skalkværn (2 alen og 3" i Diameter) og en Maleqværn (2 alen og 1" i Diameter). Den mindste Diameter er her 10 alen og 6 Tommer; her er Bræddegulv.

I 3die Etage findes den opretstående Axel med Stjernehjul og 2 qværndreve. Stjernehjulet har en Diameter af 4 alen og 11", bygget af Eeg og Fyr. En Trappe fører op til 4de Etage og her er Bræddegulv. Den mindste Diameter er her 8½ alen.

I 4de Etage og Hatten er den liggende Axel af Eeg (20" i Diameter); på denne Axel er anbragt Kamhjul med P(?), samt et Krøjdrev på den stående Axel. Kamhjulet har en Diameter af 3 alen og 14". Den mindste Diameter er her 7 alen.

Fremdeles er Møllen forsynet med et Vindfang på 30½ alen, samt Krøjværket med et Jernspil ved Jorden. Møllen er opført af lige og gode Materialer og har ikke tidligere været forsikret. Endnu er Møllen ikke fuldstændig færdig og heller ikke i Brug, men så vidt arbejdet er fremmet fandtes denne henseende at kunne vurderes:

Fundamentet	70 Rd.
Skroget	1000 Rd.
Hatten	200 Rd.
Krøjværket	80 Rd.
Vindfang	250 Rd.
Liggende Axel og Kamhjulet	150 Rd.
P(arsen?)	30 Rd.
Stående Axel og Stjernehjul	140 Rd.
En Maleqværn med Broværk og Besætning	200 Rd.
En Skalkværn med Broværk og Besætning	<u>180 Rd.</u>
	2420 Rd.

Møllen indtegnes til Forsikring under Fors. N. 181 under hvilket N. Peder Jacobsens Sted er forsikret og består af:

- b. Stuehus i Øst Vest af Bindingsværk med Stråtag 730 Rd.
(20 alen 15" lang, 9 alen 15" dyb)
 - b. Stald og Lade i Vest af Bindingsværk 495 Rd.
- Tilsammen 3645 Rd.

Imellem Møllen og Litra a og b er over 300 alen og Møllen er over 300 alen fra nærmeste Nabobygning.

Da Breth Mølle var etableret i 1873, fremstod ejendommen som et husmandssted med en hollandsk vindmølle. Dvs. en traditionel møl-

le, der malede korn for områdets bønder og Skerrildgård og med et mindre landbrug. Den fungerede sandsynligvis som sådan til et godt stykke op i 1900-tallet.

På et tidspunkt forvitrede vingerne, og den øverste del af møllen blev udskiftet med et stålskelet med påmonterede møllevinger til drift af kværnen. I begyndelsen af 1950-erne blev vingerne overflødige, idet trækraften til kværnen blev leveret af en stor dieselmotor. Mølleriet stoppede i midten af 1960-erne, og Breth Mølle blev nedrevet i slutningen af 1970-erne.

Breth Mølle, ca. 1930.

Breth Mølles ejere/møllere

1873: Møller Peder Jacobsen Møller

1880: Møller Carl Knudsen blev født 1848 i Østrup, Glud Sogn. Han havde på det tidspunkt en husbestyrerinde, en møllersvend og en karl.

1890 var Carl Knudsen stadig møller og husmand i Breth Mølle. Han var blevet gift med Jørgine Marie Andersen Langkjær, født ca. 1859 i Barrit Sogn, og de har 3 børn, 1 tjenestepige og en læredreng.

1892: Møller Kr. Knudsen.

- 1901: Møller og landmand Christian Tørsleff, født 1844 i Klode Mølle i Kragelund, Viborg Amt, kom fra Them Mølle. Han var gift med Marie, der var født 1834 i Skads, Ribe amt, og de havde 2 børn og en møllersvend,
 1904: Møller Chr. Tørslev var stadig møller i Breth Mølle.
- 1906: Møller Andreas Hansen, der levede af møllen og agerbrug. Han blev født 1869 og gift med Katrine, der blev født 1878. De havde 1 møllersvend, Johan Jensen Lerager, der senere blev ejer.
- 1911: Møller Johan Jensen Lerager, født 1870 i St. Dalby Sogn og søn af en mølle ejer. Han havde 3 børn med husbestyrerinden, der også havde 1 barn fra et tidligere ægteskab, hvor manden var død.
- 1911: Mølle ejer i Breth Mølle Troels Peter Kristensen Lundfald og hustru Ane Kirstine Laursen fik en dødfødt søn.
- 1916: Møller Laurids Tørsleff, født 1885, og gift med Margrethe, der er født 1887. De har 2 børn.
- 1921: Møller Martin Nielsen, født i 1885 i Hjørring, kom fra Glud til Breth Mølle. Han var gift med Johanne, der var født 1889 i Rårup. De havde 2 børn, der var født i henholdsvis Kauben og Kleis.
- 1921-1957: Møller Peder Christian Kjeldsen ejede og drev møllen. Han var født 1883 i Ulbjerg Sogn, Rinds Hrd. og blev viet 1922 i Rårup Kirke til Margrethe Dorteja Jensen, der var født 1894 i Gramrode, Rårup Sogn. Både P.C. Kjeldsen og hans hustru døde i 1960. De er begge begravede på Barrit Kirkegård.
- 1957-1978: Møller Gunnar Jensen. Han var født 1909 i Foulum Sogn, Gislum Hrd. og blev viet 1946 i Barrit Kirke til Olga Bjerremand Jensen, der var født 1923 i Barrit Sogn.

Beretning v. Flemming Møller Pedersen. (2012):

Jeg har sammen med min far kørt til møllen i Breth i min barndom, hvor vi fik malet foderkorn, indtil min far fik en kværn.

Mølleren, Peder Kjeldsen, var en meget teknisk interesseret og begavet mand og fik bil som en af de allerførste i Breth. En bil som han i øvrigt villigt lånte ud til sine naboer. Dog på betingelse af at de havde kørekort – og ikke til de store gårdejere.

I begyndelsen af 50-erne installerede han en kæmpe stor dieselmølle

tor til at drive møllen, da vingerne og overbygningen på det tidspunkt var ved at gå til af ælde. Det ville være for bekosteligt at udskifte overdelen og vinger og han mente også, at han med dieseldrift blev mere uafhængig af vejret, hvilket jo var helt korrekt.

Han har utallige gange vist mig sin "store motor", som han kaldte den, og han fortalte gerne og længe om mølledrift. Han, og i øvrigt også hans kone, var meget glade for børn. De var selv barnløse. Møllen blev i 1957 solgt til Gunnar Jensen, som var gift med Olga. Han fortsatte driften af møllen til midt i 1960-erne. De sidste år arbejdede han også som daglejer på egnens gårde; men efter møllens lukning fik han fast arbejde på Gramrode Møbelfabrik. Møllebygningen blev, så vidt jeg husker, revet ned i slutningen af 1970-erne.

Korsbækdal Mølleri

Nuværende adresse: Korsbækdal 1, 7150 Barrit.

Matr.nr.: Over Barrit By 15c.

Historie:

Hønseriejer Christian S. Christensen opførte mølleri ved husmandsstedet, hvor bygningerne ellers blev benyttet til hønseri og beboelse. Udover foderstofproduktion blev der også malet brødkorn til hvedemel og valset havre til havregryn.

Produktionen af mel og gryn for andre begyndte under krigen 1940-1945; men var forbudt ifølge rationeringslovgivningen. I folkemunde blev der malet "sort mel" på de møller, hvor man kunne købe sig noget mel udenom rationeringen.

Drivmidlet til møllen var el, så kværnen - og valseværket? - blev trukket af en motor.

Produktionen sluttede kort efter krigen. Møllebygningen fik lov at forfalde indtil parcellen i 2001 blev solgt, bygningen nedrevet og det nuværende(2010) hus opført.

Ejere:

1924-???? Hønseri- og mølleriejer Christen S. Christensen – "Hønse Christian" - opførte mølleri, der blev til Korsbækdal Mølleri. Han var født i Alling Sogn, Gjern Hrd. i 1897. Han blev gift i Barrit 1922 med Anna Kathrine Pedersen, født 1896 i Gylling. Ved vielsen var han møllersvend i Svends Mølle i Daugård.

Hans 1. kone døde i 1935, og han blev gift 2. gang i Tyrsted Kirke i 1936 med Katrine Marie Eriksen, født 1903. Han stoppede mølleriet omkring 1950.

Beretning v. Marie Pilskog, datter af Karen & Jens Kjær på Randgård. Hun refererer lokale kilder (2010):

Jeg har hørt fra en af naboerne, at pengene til mølleriet kom fra en lotterigevinst på 500 kr. Den satte Christen Christensen i stand til at opføre mølleriet!

Christen valsede korn før krigen, for han lånte et hånddrevet valseapparat på Randgård i 1930-erne, på et tidspunkt hvor han havde problemer med at kyllingerne ikke kunne tåle det ubehandlede korn.

Han afleverede valseapparatet igen engang i 1960-erne, hvor min bror, Morten, havde overtaget gården. Morten har også fortalt, at han som dreng var med Frans Sørensen fra Lille Rand oppe at få malet korn på Korsbækdal Mølleri så sent som i 1950/1951.

Marie og Christen S. Christensen havde en bekendt, der var ansat hos politiet i Horsens, så under krigen blev der malet temmelig meget "sort mel" for ordensmagten på Korsbækdal Mølleri.

Efter krigen til først i 1950-erne var Marie og Christen Christensen meget aktive i initiativet med at arrangere weekendophold for norske soldater, der var udstationeret i Tyskland.

Der var gemt en ingeniør i Christian S. Christensen, og han var noget af en tusindkunstner: Han tog f.eks. rundt på dyrskuer for at se på rugemaskiner, og gik så hjem og lavede noget lignende. Under krigen lavede han et apparat til fremstilling af kartoffelmel for min far, Jens Kjær på Randgård. Christian S. Christensen blev på et tidspunkt også ansat hos smedemester Halfdan Pedersen på Barrit Langgade.

Korsbækdal Mølleri under forfald, ca. 1990

Over Barrit Mølle

Nuværende adresse: Høkervej 1, Over Barrit, 7150 Barrit.

Matr.nr. Over Barrit By 12b & 13h.

Historie:

Over Barrit Mølle blev opført 1859 af gårdejer Christian Nielsen Thorborg. Møllen var af typen "hollandsk vindmølle – en gallerihol-lænder" dvs. at møllehatten med vingerne kunne drejes/krøjes særskilt fra et galleri, en altan der gik hele vejen rundt om møllen. Møllen blev bortforpagtet umiddelbart efter opførelsen til møller Hans Andersen, der kom fra Agersbøl Mølle i Sindbjerg Sogn. Forpagtningssafgiften blev sat til 500 Rigsdaler om året og dækkede møllen, tilhørende redskaber og et fritliggende hus på 10 fag. Aftalen skulle løbe over 10 år; men blev annulleret allerede i 1864.

Tilsyneladende blev Over Barrit Mølle aldrig nogen guldgrube, der var mange korte ejerskaber og et enkelt fogedudlæg.

I et tidsrum op mod 1903 blev der også drevet købmandshandel ved møllen.

I 1921, ved møller Harald Sørensens overtagelse, foreligger en beskrivelse af møllen fra brandforsikringen. Ejendommen beskrives som en hollandsk vindmølle – 24.900 kr.; stuehus med paptag – 8.000 kr.; tilbygning med paptag - 2.100 kr.; stald/lade – 5.000 kr.; vognport med paptag – 550 kr. I alt 44.900 kr.

Ved salget 4 år senere blev også besætningen beskrevet: 1 hest, 4 køer, 2 ungdyr, 1 griseso, 1 fedesvin, 10 høns og 1 hane. Prisen blev aftalt til 35.000 kr. – altså ca. 10.000 kr. under forsikringssummen.

I 1928 blev der indlagt en ny 15 HK motor til at trække kværnen under vindstille. Møllen havde på det tidspunkt et vindfang på 28 alen. På et tidspunkt mellem 1937 og nogle år før 1947, hvor produktionen blev indstillet blev møllehatten udskiftet med et jernskelet. Det forøgede møllens højde væsentligt, hvilket formentlig øgede effektiviteten; men flere og flere gårde fik egen kværn, så grundlaget for vind- og vandmøllerne forsvandt hurtigt omkring 1950. Møllen blev endeligt nedrevet i 1953.

Ejere:

1854-1867: Gårdejer og sognefoged Christian Nielsen Thorborg købte 1854 og 1860 matriklerne 12b og 13h, som kom til at

udgøre Over Barrit Mølles jordtilliggende: 1 Td., 2 Skp. og 2 $\frac{3}{4}$ Alb.

C.N. Thorborg opførte en vindmølle på grunden.

1859 var møllen bortforpagtet til mølleren på Barritskov Vandmølle – møller Jensen. Mølleejeren på Staksrode Vandmølle, Mariane Ahrenkiel, lagde sag an mod ejer og forpagter – de malede ulovligt mel!

1861 var møllen bortforpagtet til møller Hans Andersen, der kom fra Agersbøl Mølle i Sindbjerg Sogn. Forpagtningen omfattede møllen med tilhørende redskaber og et fritliggende hus på 10 fag. Forpagtningsprisen var 500 Rd./år.

Christian Nielsen Thorborg døde 1867.

1867-1871: Ane Jensen – Christian N. Thorborgs enke. Ane Jensen solgte den af hendes mand opførte vindmølle i Over Barrit til møller Frederik Hasse fra Horsens. Møllen var ved salget forpagtet ud til Søren Mortensen.

1871-1875: Møller Frederik Hasse. Han havde kun møllen i 4 år, idet han i 1875 solgte den til den tidligere forpagter, Søren Mortensen.

1875-1901: Møller Søren Mortensen. Søren Mortensen var født i Barritskovby i 1841. Han blev gift med Ane Elisabeth Kathrine Andersen fra Nøttrup Mark ved Rårup.

Søren Mortensen solgte i 1901 "den værende vindmølle med stående og løbende redskaber" til købmand S. Møller fra Barrit Kro.

1901-1902: S. Møller – købmand fra Barrit Kro. Han ejede kun møllen i et halvt år og solgte den videre til Niels Jørgen Nielsen, der var hjemvendt amerikaner, men ved købet stod som værende fra Barrit.

1902-1903: Møller Niels Jørgen Nielsen. N.J. Nielsens historie på Over Barrit Mølle blev også kort, han solgte møllen videre allerede i 1903. Den nye køber var møller Steffen Chr. Steffensen fra Bøgeskov Mølle ved Fredericia. N.J. Nielsen fik som delvis betaling et mageskifteskøde på S.C. Steffensens ejendom i Egeskov nord for Fredericia – også en mølle.

1904: Handels- & Industrikalenderen (Den tids "Gule sider") angiver at møllen drives af N. Nielsen; men registreringen kan have være ude af takt med virkeligheden.

1903-1921: møller Steffen Chr. Steffensen. Han blev født 1845 og gift med Oline, født 1863. De havde i 1906 4 børn og en møl-
lersvend i møllen.

1908: S.C. Steffensen udstykkede i 1908 en del parceller fra matr.nr. 13h og 12b, og i 1921 solgte han "vindmøllen med redskaber og maskiner, men uden kornsækkene!" til Gdr. Harald Sørensen fra Andkjær.

1921-1925: Fra Harald Sørensens tid som møller har vi en beskrivelse og værdisættelse af møllens bygninger – refereret ovenfor. Ved Harald Sørensen salg af møllen til Laurits Laursen har vi desuden en beskrivelse af møllegårdens besætning – også refereret ovenfor.

Over Barrit Mølle, ca. 1937.
Foran: Minna Tønnesen.

Over Barrit Mølle nedlægges
- 1953.

1925-1928: Laurits Laursen var smed fra Horsens, han havde kun møllen i få år, og økonomien var tilsyneladende dårlig – måske under påvirkning af den almindelige økonomiske krise.

1928: Jørgen Sørensen fik fogedudlægsskøde på møllen. Han solgte straks ejendommen videre til Ebbe Jensen.

1928-1947: Møller Ebbe Jensen var født 1884 i Brund, Skjold Sogn. Han blev gift i 1923 med Mary Hansen, datter af møller Anders Hansen i Klejs Mølle.

1947-1954: Landmand, møller og musiker Jens Tolvtevar Jørgensen overtog møllen efter Ebbe Jensen. Jens Jørgensen blev født 1910 i Klakring og gift med Agnes Mary Nielsen, født 1905 i Lindved.

Det blev i Jens Jørgensens tid at mølleriet efterhånden ikke længere var rentabelt. Så mølleriet blev nedlagt, og i 1953 blev møllen nedrevet.

Beretning ved Finn Jørgensen, Jens Jørgensens søn(2008):

Da det blev klart, at møllen ikke længere var rentabel - alle bønder fik jo selv kværn - tilbød far at forære møllen til et "møllelav" og skød selv 1000 kr. i lavet fra starten; men initiativet fængede ikke, så møllen blev nedrevet i 1953. Lærer Christensen hente fra skolen kom sammen med eleverne og så på, da stålskelettet med møllen blev revet ned.

Blandt de sidste trofaste kunder i mølleriet husker jeg: Chr. Mikkelsen fra fattiggården, Martin Jensen fra Lykkevej, Jens Martin Jensen nede fra hjørnet af Lykkevej og Høkervej og Johan Wachmann nede på Barrit Langgade.

Ejendommen blev drevet videre som almindeligt landbrug, og far og mor tog ud og optrådte. I årene 1938/39 var de ude til 363 arrangementer. Ud over at de spillede og sang, var det musik til danseskole, til dilettant og til større familiefester. Far forsøgte også at tjene noget ved siden af landbruget som vognmand og frisør, og han anskaffede en skolevogn på et tidspunkt.

I 1959 forpagtede jeg ejendommen, hvilket fortsatte til 1991, hvor far døde, og jeg overtog ejendommen.

Staksrode Vandmølle

Nuværende adresse: Vandmøllevej 3, 7140 Stouby.

Matr.nr.: Bobæk, Stouby 3a.

Historie:

I storværket om Vindmøller og Vandmøller i Danmark fra 2009 skrives der om Staksrode Vandmølle, at den er en meget gammel mølle, "antagelig en af de ældste vandmøller i landet".

I nogle forbindelser er der omtalt en "Rosenvold Mølle"; men der er ingen optegnelser, som vi har kendskab til i Barrit-Vrigsted eller Stouby lokalarkiver, der omhandler en særskilt vandmølle tættere

på Rosenvold, så Rosenvold Mølle og Staksrode Vandmølle er sandsynligvis den samme.

Således omtales ”Rosenvold Mølle” i Stouby Sogn i matriklen fra 1688 som en selvejermølle, et møllehus uden hartkorn, der på det tidspunkt tilhørte en Christen Jacobsen.

Forvirringen om navnene skyldes sandsynligvis, at Staksrode Vandmølle i meget gammel tid har været underlagt Rosenvold og er blevet en selvejermølle. Den har så i nogen sammenhænge fået navn efter ejerskabet, andre gange efter placeringen? Og forvirringen antyder at Staksrode Vandmølle faktisk er blevet brugt af både Rosenvold Gods, en del af Stouby sogns bønder og Staksrodes bønder.

Herredsfogeden i Bjerre Herred berettede om møllen (det må være svaret på rentekammerets forespørgsel i 1761, der her refereres til): At den hele sommeren i mangel af vand ikke kunne male til møllens egen fornødenhed og da langt mindre for andre. For- og efterår samt om vinteren var dens maleevne så ringe, at det ej nær kan forslå til alt, hvad den fattige mand har at forskafe sig, og havde den stakkels møller ikke haft 1½ td. land. (hartkorn) ager og eng at leve af, var det gået helt galt.

1800-tallet var tilsyneladende en stabil periode for Staksrode Vandmølle, den var i hele århundredet i slægten Ahrenkiels eje, og tiden før frigivelsen af møllererhvervet var en god tid for møllerne. Fra slutningen af 1700-tallet til slutningen af 1800-tallet steg møllens vurdering/handelspris fra 500 Rd. til 10.000 Rd.!

Staksrode Vandmølle blev drevet af et overfaldshjul, der først i 1931 blev udskiftet med en turbine. Mølleedammen lå på den anden side af den nuværende vej forbi møllen. Der var i 1934 et jordtilliggende på 23 tdr. land til møllen.

I en af de hårde krigsvintre – i 1942 – var mølleedammen frosset til i en grad, så kværnen ikke kunne bruges, dvs. at møllen stadig malede på det tidspunkt, mølleriet var stort set stoppet, da Thomas Engelbrecht Pedersen overtog Staksrode Vandmølle i 1947, og på et tidspunkt ombyggede han til at producere strøm til eget forbrug..

Ejere/møllere:

1664: Niels Møller.

1688: Både Christen Jacobsen og Erik Pedersen er nævnt som møllere dette år. Møllen nævnes i Matriklen 1688 som et hus

uden hartkorn. I kirkebogen: "Domine Sexagesima 1688 copulerede(viede) jeg Erik Pedersen af Roe Mølle og Lene Pedersdatter af Hierrild.

1704: Erik Pedersen var stadig beboer i Staksrode Mølle; men han døde i Belle Mølle i 1734.

1704: Bodil Pedersdatter, enke efter Christian Christensen i Årup Mølle, tilskødes Staksrode Mølle fra Marselisborg. Hun giftede sig samme år med Søren Jørgensen fra Belle Mølle. Han blev ny møller i Staksrode Mølle.

1704-1719: Søren Jørgensen, møller i Staksrode Mølle, var ved salget forvalter på Rosenvold.

1719-1739: Jacob Christensen Pimp i Bobæk købte Staksrode Mølle af ovenstående. Han solgte den videre til sin søn, Christen Jacobsen Pimp.

1739-1764: Jacob Christensen Pimp var møller i Staksrode Mølle. Der var skifte efter selvejer Jacob Christensen Pimp og hans ligeledes afdøde hustru, Maren Andersdatter Langballe d. 3/1 1765. Arvinger var deres 6 efterladte levende børn. Boets aktiver, mølle med indbo, udgjorde 1011 Rd., medens passiverne var på 176 Rd. Jens Nielsen Smed fik lov at købe møllen til vurderingssummen - 500 Rd. -, mod at overtage ansvaret for børnenes kristelige opdragelse.

1765-1800: Jens Nielsen, møller i Staksrode Mølle, solgte den til Christian Rossen for 1990 Rd. – næsten 4 gange så meget, som han gav for møllen 35 år tidligere.

1800-1801: Christian Rossen solgte Staksrode Mølle videre allerede i 1801 – for 4532 Rd.!!! Der er intet, der giver nogen antydning af årsagen til prisstigningen. Køberen er Peter Christian Ahrenkiel fra Haderslev.

1801-1840: Peter Christian Ahrenkiel. Han var fra Aller Mølle ved Christiansfeld og blev møller i Staksrode Vandmølle. Han blev gift med Sophie Amalie Jensdatter Bredal, datter af Jens Bredal i Ultang Mølle, Halk Sogn i Sdr. Jylland. De fik 2 sønner og 1 datter inden hun døde i 1809/10. De 3 børn arvede 2000 Rd. efter deres mor. Peter Christian Ahrenkiel giftede sig igen med Marie Ane Jensdatter Leerager fra Stouenbjerg Mølle i Urlev Sogn ved Hedensted.

Da Peter Christian Ahrenkiel overtog møllen var der i møllen 1 rugkværn, som også blev brugt til at brække gryn på, 1 pillekværn og 1 boghvedekværn.

1838: opførte P.C. Ahrenkiel en ny vandmølle, der blev takseret til 3500 Rd., men forsikret for 3000 Rd.

1839: fik Ahrenkiel privilegium på at måtte opføre en vindmølle på Staksrode Mark ovenfor vandmøllen. Vindmøllen blev forsynet med 1 rugkværn og 1 pillekværn, og i samme forbindelse blev det noteret, at der i vandmøllen i 1813-1814 var blevet installeret en maltkværn.

Peter C. Ahrenkiel døde 1840 i Staksrode Mølle.

1840-1872: Mariane (Marie Ane) Ahrenkiel drev selv møllen videre efter mandens død. Hun var tilsyneladende en stærk kvinde, der ikke lod sig noget byde. Blandt andet anlagde hun sag mod Thorborg, der havde ladet Over Barrit Mølle opføre og bortforpagtet den til mølleren på Barritskov. Denne brugte, ifølge Mariane Ahrenkiel, møllen til at male ulovligt mel. Sagen endte med forlig, 150 Rd. til Mariane Ahrenkiel og en forsikring om, at hun ikke ville anlægge flere sager! Marie Ane solgte Staksrode Mølle til sin søn Hans Peter Ahrenkiel. Som aftægtsbolig fik hun 2 værelser og 1 køkken i den vestre ende af huset. Hun døde 1875.

1872-1888: Hans Peter Ahrenkiel købte Staksrode Mølle af moderen for 10.000 Rd. For det beløb fik han Staksrode Mølle med bygninger, mølleinventar, stående og løbende redskaber, øvrigt inventar i husene samt jorder, der var sat i hartkorn til 1 Td., 7 Skp. og 2 Fdk. Han var også en aktiv mand, i 1881 stævnedes grev Frijs til Boller Slot ham for at have ændret åløbet, så der var fragået Boller Gods et areal på 500-1000 kvadratalen (ca. 150-300 m² - et stort parcelhus!). Ahrenkiel dømmes til at føre åen tilbage og betale sagsomkostningerne: 70 kr. Hans Peter Ahrenkiel gik på aftægt i 1872 og solgte møllen til sin broders søn. H.P. Ahrenkiel døde i 1901 og blev begravet i Stouby.

1888-1895: Møller Anton Pedersen Ahrenkiel fik Staksrode Mølle i 1872 mod at overtage gælden i ejendommen og give hans farbror aftægt – resten af hans liv. Han døde allerede som 32 årig

i 1895 og uden at efterlade sig livsarvinger, så det blev hans forældre, der arvede møllen og gården.

1895-1896: Sønniche Petersen Ahrenkiel solgte møllen og gården videre til sin svigerinde, enkefrue Mette Sophie Pedersen fra Hørning.

1896-1910: Mette Sophie Pedersen købte Staksrode Mølle med sæd, avl, afgrøde, gødning, fourage, besætning, inventar, avlsredskaber, brændsel og alt bohøve, som hendes søn, A.P. Ahrenkiel, havde efterladt sig ved sin død. Det hele for 22.000 kr., hvortil skal lægges at hun overtog gæld for 10.500 kr. og havde lånt sønnen 12.500 kr. Hun drev møllen og gården til sin død i 1910, hvorefter den blev solgt til Jacob Engelbrecht Pedersen.

Staksrode Vandmølle, 1928. Bindingsværkshuset blev kaldt "Malthuset". Børnene er Signe og Svend E. Pedersen.

1910-1947: Jacob Engelbrecht Pedersen. Han blev født 10. maj 1876 i Ørridslev Sogn og gift 7. maj 1898 med Anna Marie Pedersen fra Ørskovhøj. Han overtog møllen for 16.000 kr. Efter 37 år ved møllen gik Anna Marie og Jacob E. Pedersen på af-

tægt hos en søn, Svend, og en anden søn, Thomas overtog møllen. På det tidspunkt - i 1947 - var man stoppet med at male korn for andre.

Beretning v. Jacob Engelbrecht Pedersen, barnebarn af Jacob Engelbrecht Pedersen "Om mølleriets nedlæggelse":

Møllen stoppede stort set med at male for andre omkring 1943, og den blev så på et tidspunkt, inden Thomas solgte den i begyndelsen af 1950-erne, bygget om til at kunne producere strøm til ejendommens eget forbrug.

Beretning v. Anna Engelbrecht Pedersen, gift Scherrebeck – barnebarn til Jacob E. Pedersen "Om at være barn i møllen":

Selve mølleriet var forbudt område for os børn, når det var i brug. Der var så mange remme, der kørte, i rummet. Ligeledes fik vi besked på, at holde god afstand til sluserne, for hvis man faldt i vandet, kunne man blive revet med af strømmen.

Det var sædvane i Staksrode Vandmølle, at man fik et krus gammel-øl, mens man fik malet korn i møllen.

Staksrode Vindmølle

J.P. Trap: Kongeriget Danmark omtaler i både 1. – og 2. udgave en vindmølle i Staksrode. De to udgaver udkom i henholdsvis 1859 og 1879. Vindmøllen er ikke omtalt i 3.-udgaven af storværket. Det udkom omkring 1904.

1839 fik Ahrenkiel (Se Staksrode Vandmølle) privilegium på at måtte opføre en vindmølle på Staksrode Mark ovenfor vandmøllen.

Vindmøllen blev forsynet med 1 rugkværn og 1 pillekværn. Møllen var altså væk igen i 1904

Vi er ikke vidende om andre oplysninger i lokalarkivet, der fortæller noget om en vindmølle i Staksrode ejerlav. Hvor den lå – helt præcist – er usikkert.

Vrigsted Vester Mølle

Nuværende adresse: Overvej 24, Over Vrigsted, 7140 Stouby.

Matr.nr.: Vrigsted By, Vrigsted 35b

Historie:

Vrigsted Vester Mølle opførtes 1844 som en hollandsk vindmølle. Den blev bygget af Therkel Madsen, der ejede Alkensminde som ligger på nuværende Nedervej 2 i Vrigsted.

Møllen nedbrændte i 1897. I 1898 byggede møller og rigsdagsmand Jens Berthelsen en ny mølle med et vindfang på 34½ alen. Som det ses på et postkort blandt arkivets arkivalier var der i en periode i begyndelsen af 1900-tallet både "Kolonial-, Isenkram-, Korn- og Foderstofforretning" i møllen. Under krigen 1940-1945 blev der også malet meget "sort mel" – maling af brødkorn uden om rationeringen – på denne mølle.

På et tidspunkt blev der etableret et savskæreri ved møllen. Det blev indrettet med et motorhus, der kunne erstatte møllens trækraft.

De øvre etager af møllen blev nedbrudt i 1950-erne som følge af at et stigende antal bønder selv fik kværn.

Vrigsted Vester Mølle, 1906. På jorden ses Johan Heesche med 4 af børnene. På rundgangen f.v. Peter Heesche og tjenerkarl Søren Peter Frederiksen.

Ejere/Møllere:

1844: Ejer Therkel Madsen, der lod møllen opføre.

1862-1901: Jens Berthelsen var både bagersvend og møllersvend, da han overtog Vrigsted Vester Mølle. Han blev viet første gang 1864 i Vrigsted til Sørine Andersen. 2. gang ca. 1873 til Mariane Jørgensen. Han fik 8 drenge og 4 piger med de to koner i perioden 1865-1887.

1865 blev han noteret som ejer af en vindmølle med bageri og tilhørende landbrug i Vrigsted. Han var en meget aktiv mand, der i flere perioder sad i både sogneråd, amtsråd og folketinget.

1898: Jens Berthelsen byggede ny mølle, efter at den gamle var nedbrændt. Han solgte møllen i 1901 og flyttede til Vinding ved Vejle, hvor han døde i 1902.

1901: Møller M. Kastberg Andersen, født i Vejle, ejer Vrigsted Vester Mølle ved folketællingen det år. Han har en møllebestyrer, en husbestyrerinde, en møllekusk, en møllesvend og en gift bagermester, hvis kone hjælper i bageriet, som alle hjælper til med driften af møllen.

1904: Drives af møller Kastberg Andersen.

1904-1909: Møller Johan Christoffer Heesche, der blev født i Vrigsted i 1845. Hans far var mølleforpagter Jacob Heesche, der kom til Vrigsted fra Holsten i 1842; men familien flyttede en del rundt i landet til ledige møller. C. Heesche var møllersvend i Kobberup Sogn ved Viborg, da han blev gift med Ane Marie, og de kom til Vrigsted Vester Mølle 1903/1904. Efter hustruens død i 1909 solgte J. Heesche møllen og flyttede fra Vrigsted. Ane Marie & Johan Heesche samt en datter er begravet på Vrigsted Kirkegård, og gravstenen står der endnu (2012).

1909-1910: Møller i Vrigsted Vester Mølle Harald Jakobsen med hustru Katrine havde i 1909 en søn til dåb i Vrigsted Kirke.

1910-1917: Møller Niels Stinus Mortensen Bonde, født 1871 i Smidstrup, Vejle Amt og gift med Ane Bartoline Jensen Nørgård, født 1874 i Viuf, Vejle Amt. Ved folketællingen i 1911 var mølleren fraværende; men de har 2 børn, født i Hvirring og Vrigsted, og en karl og en pige.

1917-1950: Møller Johannes Petersen. Han blev født 1872 i Hvidbjerg og gift 1899 med Ane Lassen. Han kom fra et job som bestyrer af Hornsyld Mølle og tidligere Barritskov Vandmølle. Han havde i sine unge år været ude at sejle og bl.a. rundet Kap Horn i sejlskib.

Beretning: Nedenstående er et meget kort, reduceret og redigeret uddrag af et afsnit i Ulla Dahlerups bog "Dengang familien var alt", Gyldendal, 1995". Uddraget er lavet ud fra

afsnittet, hvor Ulla Dahlerup interviewer Marie & Kirstine Marie Pedersen, der som døtre af Ane og Johannes Pedersen voksede op i Hornsyld Mølle og Vrigsted Vester Mølle. Kun passager, der illustrerer dagligdagen i møllen er medtaget:

Far købte Vrigsted Vester Mølle i 1917 – i slutningen af 1. verdenskrig. Han bestyrede Hornsyld Mølle, der blev ejet af de omkringboende bønder, men fik lyst til at blive selvstændig. Der var en mølle mere i sognet, Øster Mølle; men den var ikke så stor som Vester Mølle. Vi børn var altid med i fars arbejde, han havde aldrig fremmed arbejdskraft.

Allerede under 1. verdenskrig var gryn og brød rationeret. Far måtte godt male korn til grisefoder; men han måtte ikke lave mel. Møllerne sendte stafet rundt, når der kom kontrol, så de næste møllere kunne nå at få gemt det mel, de alle havde stående.

Engang kom kontrollen, mens far havde mel på kværnen, så var det jo ikke så nemt at skjule. Så måtte han til herredsfogeden i Bjerre og betale en bøde. Bagefter trak herredsfogeden ham til side og hviskede "Har du mere mel, Pedersen"? Sådan var de alle – høj som lav!

Marie: Min storebror kom ud at tjene som 11-årig, og som den næstældste i flokken skulle jeg så hjælpe til i møllen – Hornsyld Mølle. Det gjorde jeg så godt, jeg kunne; jeg var en stor pige og havde kræfter. Når bønderne kom kørende til møllen med deres sække på vognen, så smækkede vi en platform ud, som de satte sækkene op på. Når sækkene så blev sat op kørte jeg dem ind på en sækkevogn og satte strik på, så blev de hejst op i møllen. Det var mit arbejde fra jeg var 11 år, til jeg blev 14, når jeg ikke gik i skole. Jeg kørte sækkene ind i møllens underste etage, og far arbejdede oppe på 1. etage. Han råbte ned til mig, hvilke sække han ønskede, og så satte jeg dem på. Så hejste far dem op med trissen og hældte kornet i kværnen. Møllens vinger trak.

I Vrigsted var der ingen platform, der tog far sækkene på nakken og bar dem ind. Sække på 100 kg. bar far på ryggen som ingenting, han var stærk! Men han blev syg af melstøvet – fik astma.

At få sækkene hejst op, så kornet kunne hældes i kværnen, foregik jo med en trisse. Der var en aksel deroppe, hvor rebet sad – en mølle er 4 etager høj. Vi børn hoppede tit op på det reb og kørte op og ned gennem lemmen. Det var jo farligt. For hvis vi ikke sprang

af i farten, kunne vi blive trukket helt op til møllehatten, hvor rebet drejede om ved akslen. Når vi kom op over lemmen skyndte vi os at hoppe til siden. Vi måtte heller ikke falde ned i lemmen, for på eta-gen nedenunder var der cementgulv.

Nedenunder i møllen var kværnen. Far hældte kornet i, og så rislede det ned i en tragt. Kværnen var to sten, som malede mod hinanden. Der var 3 kværne: En der lavede mel, en der kunne valse og en der malede korn. Og så kom melet jo ud af tudene, hvor sække-
ne blev sat under.

Helt oppe i hatten var en stor aksel, som møllevingerne gik ind på. Hatten kunne dreje rundt, og et lille kroyhjul satte møllevingerne op mod vinden. Vi unger kunne også finde på at kravle helt derop; men det var farligt! Det var ikke noget vi fik lov til; men der var masser af flagermus i møllehatten. Der var også mange mus, men med rotter var det ikke så slemt – der var en del vilde katte, der holdt til ovre i møllen!

Møllen kørte også om vinteren, sne betød ikke noget for møllen; men var der islag skulle vi ud og banke is af møllevingerne, så skovlene kunne gå i hak. Der var ingen varme i møllen. Vi fik uldne trøjer og vanter på og måtte banke fingre ind imellem.

Også om natten gik far ud for at mærke, om det blæste, så han kunne komme i gang. Og begyndte det at blæse om natten, stod far op af sengen og gik i møllen. Det var billigst at bruge vinden, og der skulle noget vind til for at det kunne give noget. Var der stille vejr, var der en motor omme bagved, der kunne trække møllen. Den kunne også trække en sav, som far fik installeret på et tidspunkt. Alle bønderne havde hver sit sted i møllen. De store bønder kunne komme med 10-15 sække, byttede, og fik deres malede korn med tilbage. De tærskede jo hele året rundt. Negene med korn på blev kørt ind i laden, og så havde man mange steder en fast ugedag, hvor man tærskede og kørte til møllen. Hestevognene kunne holde helt ud på vejen. Når det blæste godt – og det ikke var en større portion – kunne de få melet med hjem igen. Så blev hestene spændt fra, og de kom ind til mor, der serverede brød og kaffe. Det var jo bønderkarle, der gerne ville have en pause, komme ind og sidde og snakke lidt.

Far gik altid og arbejdede i møllen, når det blæste. Om det var nat eller dag, søndag eller juledag. Der var ikke noget der hed frihed.

I Vrigsted var der også jord til møllen. Kornet høstede far med le, vi børn krattede det sammen, og mor bandt det op. Det blev kørt ind i loen, hvor far tærskede det med plejl, og vi børn rensede det. Det støvede! Vi havde selv høns og køer – og en næsten selvforsynende økonomi.

Vrigsted Øster Mølle

Nuværende adresse: Hornsyldvej 6, Vrigsted, 7140 Stouby.

Matr.nr.: Vrigsted By, Vrigsted 20a.

Historie:

Amtsfuldmægtig og forpagter af Bygholm Mølle i Hosens fik bevilling til at lade en vindmølle opføre ved sin gård i Vrigsted i 1839. Det blev til Vrigsted Øster Mølle, en møllebygger Jørgen Jørgensen er forbundet til adressen i 1840. Bevillingen gik på mel- og grynmalning – melmalning kun til eksport; men allerede i 1840 blev bevillingen udvidet til også at måtte omfatte melmalning til egnens bønder. Den oprindelige mølle brændte allerede i 1844, hvorefter en ny hollandsk vindmølle straks blev opført, stadig med møller Sindberg som ejer. Den nye mølle fik et vindfang på 34½ alen.

Vrigsted Øster Mølle, ca. 1934.

Vrigsted Øster Mølle var speciel i forhold til de andre møller ved at man kastede en jordvold op omkring det høje fundament. Jorden afstivede fundamentet og gav mulighed for at gøre det højere, så man kunne køre ind under møllen med en vogn, som det ses på forsidebilledet – og selvfølgelig også bygge møllen højere.

Fra ca. 1850 til langt op i 1900-tallet gik Vrigsted Øster Mølle i arv fra far til søn: Peder Møller, Thomas Møller og Peter Møller var møllere efter hinanden.

Møllen havde i 1934 et jordtilliggende på 36 tdr. land og blev allerede dengang drevet som landbrug, idet mølleriet var nedlagt.

Møllen blev nedrevet i 1941 efter en svær stormskade samt ejerskifte på gården.

Ejere/møllere:

Ca. 1839-ca. 1845 Rasmus Sindberg født ca. 1807 var i 1832 amtsfuldmægtig og blev viet til jomfru Annette Vincentine Gravenshorst fra Treldehund. 1834 havde han Bygholm Mølle i forpagtning, og medens denne aftale stadig stod på, fik han i 1839 bevilling til at opføre en vejrmølle til både mel- og grynmaling ved sin gård i Vrigsted. Han oplevede, at møllen brændte allerede i 1844; men fik opført en ny hollandsk vindmølle med et vingefang på 34½ alen.

1847 blev Rasmus Sindberg noteret for at være ejer af den store Holtum Mølle, som han også havde ladet opføre nord for Grejsdalen. Han har muligvis solgt Vrigsted Øster Mølle inden dette tidspunkt.

1850-1907: Møller og gårdforpagter Peder Møller blev født i Ring Kloster ved Skanderborg ca. 1822 og blev ca. 1855 viet til Kristiane Marie Møller fra Skanderborg.

Ved folketællingen i 1870 havde Peder Møller og Kristiane Marie 6 børn, 2 tjenestekarle og 2 møllersvende i møllegården. I 1889 var det stadig Peder Møller, der stod for det hele, men i 1904 stod den ældste søn, Thomas Møller, for driften.

1904: Drives af Thomas Møller. Adresse: Vrigsted Øster Mølle, Vrigsted pr. Bråskov.

1907-1915 Møller Thomas Møller

1915-???? Møller Peter Møller. Han blev født 1882 i møllen og blev i 1913 gift med Julie Mikkelsen.

Andre kornmøller:

Der har været flere kornmøller i Barrit og Vrigsted sogne, og der har været flere kornmøller, der er blevet besøgt af bønder fra de to sogne. Det sidste gælder Staksrode Vandmølle, hvis historie vi har taget med i foreliggende arbejde; men også en vandmølle i Gramrode, en vindmølle i Gram og måske også vindmøllen i Hornsyld. Omkring Hornsyld Mølle var der dog det specielle, at den blev ejet af brugerne i en slags andelsselskab – det kunne altså også forekomme.

Vedrørende andre kornmøller indenfor Barrit og Vrigsted sognes grænser har vi hørt om en sikkert privat vandmølle ved Petersminde i Breth. Hvis der er noget om snakken, har man på Petersminde foregrebet den senere udvikling, hvor mange gårde fik opsat en vindmotor/vindrose til at trække en kværn, der senere blev eldrevet. På Petersminde udnyttede man bare bækken, der løber forbi gården, til trækraft af en mindre vandmølle.

Der har tilsyneladende også været en kornmølle i Smedskær, idet der er optegnelser, der placerer Johan Heesch's (møller på Vrigsted Vester Mølle 1904-1909) forældre på en mølle i det område, efter deres indvandring fra Holsten.

Endelig har vi ikke gjort noget for at registrere hvor mange gårde, der faktisk nåede at opsætte en vindrose til drift af en kværn i den periode i elektricitetens barndom, hvor det var rentabelt.

De vigtigste kilder:

- 1) Lebech-Sørensen, Anna Marie: Vindmøller og Vandmøller i Danmark (4 bind). Skib Forlag, 2009.
- 2) Meyn, Niels (Historisk Indledning) & Loft, H. (Mølleteknik): Danske Møller. Erhvervsforlaget, 1934.
- 3) Kirsten Havelund Strøm & Helene Sørensen: Møller i Danmark – bidrag til en bibliografi. Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1981.
- 4) Vejle Amts Årbog – 1957, s. 70-81: Peder Jensen: gamle Vandmøller i Bjerger og Hatting Herreder. Vejle Amts Historiske Samfund, 1957.
- 5) Vejle Amts Årbog – 1943, s. 41-48: Steen B. Bøcher: Vandmøller og andre vandkraftudnyttelser i Vejle Amt. Vejle Amts Historiske Samfund, 1943.
- 6) Barløse, Chr. P.: Kongeriget Danmarks Handels- og Industrikalender over Herregårds-, Fælles- og Andelsmejerier, Teglværker, Damptærskværker, Møller, Fabriker og Slagterier på landet. Udg. Af Chr. P. Barløse, 1889, 1892 & 1904.
- 7) Westergaard, P.: Barritskov – Gods og Eiere. København, 1921.
- 8) Viggo Nielsens bøger om Over Barrit og Staksrode fra henholdsvis 1998 og 2002. Fortællende sammenstilling af arkivstudier vedr. realregister, fæste- og skifteprotokoller og meget, meget mere.
- 9) Dahlerup, Ulla: Dengang familien var alt – Danske fortællinger om erhverv, som er forsvundet. Heri ”Mølleren” et interview med Marie og Kirstine Marie (Dinna) Pedersen, der voksede op i dels Hornsyld Mølle og Vrigsted Vester Mølle.
- 10) Dansk Mølleforums hjemmeside: <http://www.moelle-forum.dk/> rummer en mængde oplysninger om mølletyper, deres historie, teknikken i møllerne og masser af billeder.

Derudover utallige opslag i kirkebøger, folketællingslister og tilgængelige ejendomsdata på www.arkivalieronline.dk suppleret med erindringer fra arkivets aktive og vore venner og bekendte i lokalsamfundet.

Kilderne kan lånes på biblioteket eller/finde på internettet – dog ikke Viggo Nielsens bøger og Barløses Industrikalendere.